

Magyar Hebraisztikai Konferencia

Schweitzer-lectures 2021

Hungarian Hebrew Studies Conference

Schweitzer Lectures 2021

MAGYAR HEBRAISZTIKAI TÁRSASÁG

Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2021. február 4.

<http://mhk.elte.hu/2021/>

PROGRAM // PROGRAMME

9:00	Köszöntő Zsengellér József (elnök, MHT) <u>Plenáris Teams-csatorna</u>	
	BIBLIKUM 1 <i>Elnök: Karasszon István</i> <u>Biblikum Teams-csatorna</u>	JUDAISZTIKA 1 <i>Elnök: Bányai Viktória</i> <u>Judaisztika Teams-csatorna</u>
09:15	Németh Áron: <i>Az arcszín elváltozásának filológiai és antropológiai kérdései az Ószövetségben/Tanakban</i>	Tamási Balázs: <i>Báruk levelének (2Báruk 78-87) szerepe és irodalmi háttere a Második Szentély korának végén</i>
09:40	Péntek Dániel Gábor: <i>Seol, a halottak és a fëreg nem dicsőítik Istent!</i> – Egy formula változatai a zsolttáirodalomban	Peremiczky Szilvia: <i>Az (udvari) bolond mint költői szerep. Manoello költészete a bahtyini karneválelmélet és a Másik fogalmának olvasatában</i>
10:05	Papp György: <i>Hová téríti vissza Isten az embert?</i> – megjegyzések a Zsolt 90,3 fordításához –	Zsom Dóra: <i>A Kaufmann gyűjtemény misztikus és mágiikus vonatkozású kéziratai</i>
10:30	(Kávë)szünet <u>Plenáris Teams-csatorna</u>	
	BIBLIKUM 2 <i>Elnök: Kustár Zoltán</i> <u>Biblikum Teams-csatorna</u>	JUDAISZTIKA 1 <i>Elnök: Bányai Viktória</i> <u>Judaisztika Teams-csatorna</u>
10:45	Hack Márta: <i>„Örömmel fogadjátok az új tanítást”: Jesája 12. fejezetének fordítása a Targumban</i>	Koltai Kornélia: <i>Egy 17. századi carmenszerző héber nyelvtudásáról – carmene és héber grammatikája tükrében. Kismarjai Veszelin Pál</i>
11:10	Békefi Bálint: <i>A téves vallásosság ismeretelmélete Jesája bálványpolémiájában (44,9–20)</i>	Zsengellér József: Szilágyi Péter <i>és a héber carmen-írók karrierje</i>

11:35	Grüll Tiborné: <i>Az Exodus fordítója nyomában</i>	Láncsidi Péter: <i>Kabbala és zsidó vallási reform – egy magyar rabbi párizsi litográfiája</i>
12:00	Schnider A. Angelika OP: <i>Codex Neofiti 1, Exodus 1–15</i>	Tóth Katalin: <i>Kilében a soá után? Trauma-feldolgozás és „elhúzódó társadalmi traumák” egy zsinagóga világában</i>
12:25	Zárszó <u>Plenáris Teams-csatorna</u>	

HÉBER BIBLIA 1 // HEBREW BIBLE 1

Az arcszín elváltozásának filológiai és antropológiai kérdései az Ószövetségben/Tanakban

NÉMETH ÁRON

nemeth.aron@drhe.hu

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Előadásunk az ószövetségi antropológia területén újabban felélénkült kutatások vonalába illeszkedik, ezen belül is az ószövetségi érzelmekutatás egyik részletével foglalkozunk. A legújabb kutatások eddigi eredményeit és módszereit alapul véve vizsgáljuk az arcszín elváltozásának jelenségét, ahol új szempontok bevonásával kívánjuk pontosítani az ide vonatkozó „antropológiai nyelvtant” és elemezni a kognitív metaforák használatát.

Az arc az emberi test sajátos, személyre jellemző részleteit tartalmazza, fontos szerepet játszik a kommunikációban is, ezért nagy jelentőséggel bír az ószövetségi antropológia számára. Az érzelmi reakciók egyik nyilvánvaló szomatikus jele az arcszín elváltozása (elsősorban az elsápadás vagy elpirulás), amely bibliai szövegekben is megjelenik. Pontos fordításuk és értelmezésük tekintetében azonban eltérnek a kutatói vélemények. Előadásunkban a Náh 2,11 szövegéből indulunk ki, melyben nem teljesen világos – sőt a fordítási hagyományban ellentmondásos – a פֶּאֶרֶזֶר fogalom jelentése (11bβ), ami csak itt és a Jóel 2,6-ban fordul elő, mindkét helyen az arccal összefüggésben és azonos nyelvtani konstrukcióban. Meglátásunk szerint az ószövetségi *dislegomenon* értelmezése és etimológiája körüli vitában a szöveg struktúrájának és a kognitív metaforáknak vizsgálata vezethet tovább.

Az arcszín elváltozásának jelensége és az érzelmek – különös tekintettel a félelem és a szégyen – ószövetségi konceptualizációja további bibliai és Biblián kívüli szövegek bevonásával térképezhető fel. Az Ószövetségből/Tanakból Ézsaiás, Jeremiás és Dániel könyvének néhány verse, az ókori közel-keleti kontextusból pedig az ugariti Baal-mítosz és Aššuraḫiddina vazallus-szerződése lehet releváns témánk szempontjából. Ezek a szövegek az arc elvörösödésének, elsápadásának, a bőr elfeketedésének eseteire mutatnak példát, az érzelmekre adott szomatikus reakciók azonban nem mindig hozhatóak egyértelműen fedésbe a nyugati kultúra ide vonatkozó elképzeléseivel.

Vizsgálatunkban filológiai szinten a vonatkozó bibliai kifejezések fordítási kérdésével foglalkozunk, antropológiai szempontból pedig azt igyekszünk feltárni, hogy az érzelmeértelmezések terén vannak-e kimutatható kulturális különbségek, melyeket a bibliai szöveg megértésénél szükséges figyelembe venni.

Seol, a halottak és a féreg nem dicsőítik Istent! **– Egy formula változatai a zsoltáirodalomban**

PÉNTEK DÁNIEL GÁBOR

*pentek.d@gmail.com / Károli Gáspár Református Egyetem
Hittudományi Kar, Bibliai Teológiai és Vallástörténeti Tanszék*

„Teszeli-e csodát a halottakkal, felkelnek-e az árnyak, hogy dicsőítsenek? Elbeszéli-e a sírban szeretetedet és a pusztulásban hűségedet? Ismerik-e a sötétben csodáidat és igazságodat a felejtés földjén?” – olvashatjuk a 88. zsoltárban (Zsolt 88,11-13, saját fordítás). Előadásom témája az ókori izraeli zsoltáirodalom egy többször megjelenő alvilággal kapcsolatos formulája, annak megfogalmazásai, illetve ezen adaptációk teológiai jelentősége a különböző kontextusokban. A formula különböző változatai a fenti idézetten túl megjelennek a Zsoltárok könyve más szövegeiben (Zsolt 6,6, 30,10, 115,17), egy prófétai könyvbe beágyazott zsoltárban, Ezékiás imájában (Ézs 38,18-19), egy Qumránban, a 11Q5 és 11Q6 Zsoltárok-tekerceken fennmaradt hálaadó énekben (11Q5 Col 19,1-4, 11Q6 frg. 4-5, 3-5), valamint két *Septuagintá*ban fennmaradt szövegben (1Bár 2,17, Sirák 17,27-28) is.

E szövegek egy része kérdés (Zsolt 6,6, 30,10, 88,11-13), másik része pedig állítás (Zsolt 115,17, Ézs 38,18-19, 1Bár 2,17, Sirák 17,27-28, 11Q5 19,1-4) formájában tartalmazza a hagyományt. A formula előfordulásainak különböző retorikai és teológiai jelentőséget tulajdonítanak az értelmezők a fentebb felsorolt szöveghelyeken. Amikor kérdés formájában jelenik meg a formula (az idézett Zsolt 88,11-13, továbbá Zsolt 6,6, 30,10) gyakran *argumenta ad Deum*-nak szokták tekinteni: ezen értelmezés szerint maga Isten szenved veszteséget hűséges tisztelőjének halálával, a kérdés tehát ebben az esetben indirekt, isteni közbeavatkozásra irányuló kérésként nyer értelmet. Egy másik értelmezés szerint e megfogalmazások

olyan retorikai kérdésnek tekinthetők, amelyre a szöveg megfogalmazói egyértelműen tagadó választ adtak. Az ószövetségi teológia kutatói gyakran részben e szövegekre alapozzák azt a vélekedést, hogy az ókori Izraelben eleinte úgy vélték, hogy Istennek semmiféle hatalma nem volt az alvilág felett. Előadásomban azt a kérdést próbálom megválaszolni, hogy ezt a képet miképpen módosíthatja az, ha figyelembe vesszük, hogy a szöveghelyek egy formula különböző adaptációinak tekinthetők.

Hová téríti vissza Isten az embert? – megjegyzések a Zsolt 90,3 fordításához –

PAPP GYÖRGY

pgyvdm@yahoo.co.uk; Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

Szenczi Molnár Albert közismert verses zsoltárparafrázisában így adja vissza a Zsolt 90,3 tartalmát: „Az embereket te meghagyod halni, / És ezt mondod az emberi nemzetnek: / Legyetek porrá, kik porból löttetek...”. A rendelkezésünkre álló magyar bibliafordítások egyöntetűen azt a fordítási lehetőséget támogatják, amely szerint Isten az embert vagy a halandót „visszatéríti a porba”, és így szól hozzájuk: „*térjeteK vissza*”, vagy „*térjeteK oda vissza*”. A Héber Biblia szövegében a pornak fordított szó helyén a שׁוּב szó áll, amelyet a Septuaginta *ταπεινωσις*-nak, a Vulgata pedig *humilitas*-nak fordít.

A tervezett előadás célja megvizsgálni, ha a שׁוּב szó szemantikai mezeje a Héber Biblia kontextusában összekapcsolható-e a halandósággal, amint azt a rendelkezésünkre álló magyar fordítások (és a kommentáriróladalom jelentős része) sugallják, vagy pedig inkább a Septuaginta/Vulgata által jelölt irányban célszerűbb keresnünk a megoldást. A szöveg elemzését elsősorban a nyelvi és szerkezeti/poétikai sajátosságokra összpontosítva végzem, a rendelkezésemre álló nyelvészeti és teológiai szakirodalom figyelembevételével, ugyanakkor azonban – ahol szükségesnek mutatkozik – odafigyelek a zsidó hagyomány különböző rétegeiben föllelhető értelmezési lehetőségekre is, amelyből fény derülhet arra, a módra, ahogyan a szöveg megszületését követő századokban értelmezték és használták a שׁוּב szót. Miközben áttekintjük a héber szöveg elemzését, igyekszem reflektálni a rendelkezésünkre álló magyar fordításokra is, és amennyiben szükséges, kitérek a fontosabb ókori fordítások szövegváltozatainak sajátosságaira is. A vizsgálódás során terítékre kerülnek azok a bibliai szakaszok is, amelyekben valamilyen kontextusban előfordul a שׁוּב szó, és támpontot nyújthatnak a zsoltárvers értelmezéséhez. A szemantikai mező feltárásához szükség esetén szemléltető anyagot hozok az akkád és ugariti irodalomból is, amely rávilágíthat a שׁוּב szó jelentésmezejének a történetére, valamint az esetleges jelentésbeli változásokra.

Végső célkitűzésem a megjelölt zsoltárvers olyan jellegű fordításának elkészítése, amely oly módon van összhangban a ma előttünk álló héber szöveggel, hogy igyekszik megőrizni a szöveg esetleges több irányba való nyitottságát is.

Báruk levelének (2Bár. 78-87) irodalmi háttere és szerepe a Második Szentély korának végén

TAMÁSI BALÁZS

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem

A Második Szentély korából és annak végéről ismert művekben a levél, mint irodalmi eszköz, gyakran a mű elején, vagy végén az irat hitelesítéséért szolgálta, máskor a műben található próféta, látnoki, vagy írni tanítások rövid összefoglalásának és népszerűsítésének volt az eszköze, de az is előfordult, hogy egy ünnep megtartásának részleteit tartalmazta, az ünnepet népszerűsítette. A Krónikák könyvében Hizkijáhu király küld levelet Efráimnak és Manasszénak, illetve Izraelnek és Júdának, hogy az egész népet a Pészah megünneplésre szólítsa fel Jeruzsálemben (2Krón. 30:1-9). Az Eszter könyvét záró levél (9:20-10:3) a Purim-ünnep népszerűsítésére szolgál. A Makkabeusok második könyvének elején két levél található, azok a diaszpóra közösségeit szólítják meg, hogy emlékezzenek meg a Hanuka ünnepéről (2Mak. 1:1-9; 1:10-2:18). Ez az irodalmi eszköz, motívum a Jeremiás alakjához kapcsolódó szentírási és szentírási kánonokon kívülre került Második Szentély korabeli szövegekben is fontos szerepet kap (pl. Jeremiás levél-küldése (Jer. 29, Jer. 51:59-64); Jeremiás levele, Báruk könyve, Báruk második könyve (78-87)), és megfigyelhető, hogy a szentírási Báruk apokrif szövegekben megjelenő alakjával is összekapcsolódik.

Előadásomban Báruk levelének eszmei és közvetlen irodalmi hátterét, továbbá annak művön belüli helyét vizsgálom meg, végül annak lehetséges korabeli szerepével kapcsolatos feltételezésekre is kitérek. Báruk szír fordításban fennmaradt apokalipszise, amelynek a levél (2Bár. 78-87) szerves részét képezte, a kutatás mai állása szerint a Második Szentély pusztulására adott „válaszként” megírt mű, amelyet az i. sz. 100 körüli időkre datálhatunk. Felmerülhet a kérdés, hogy a szerző miért pont ezt az irodalmi műfajt tekintette megfelelőnek? A 2 Báruk, azon belül Báruk levelének szentírási és korai zsidó irodalomban található irodalmi hátterét vizsgálva arra kívánok többek között rámutatni, hogy e szöveg létrejötté az azt megelőző Jeremiással és Bárukkal kapcsolatos hagyományok nélkül nem értelmezhető. A levél művön belüli helyét az apokalipszis (1-77) és a levél (78-87) felépítése alapján a tartalmi részek megfeleltetésével vizsgálom, továbbá annak lehetséges irodalmi funkcióját határozom meg. A diaszpóra, a fogság és a diaszpóra-levél, ebben a történelmi helyzetben egyaránt értelmezhető szó szerinti és átvitt értelemben használt fogalomként is. Ez a motívum akár a dánieli meghosszabbodott fogság eszméjére is visszavezethető. Ennek a motívumnak i. e. 1. sz. első felére datálható megnyilvánulása a qumráni Jeremiás apokrifon egyik töredékében található (4Q389 1). Báruk első könyvének befejező részében, amely Báruk

levele, a Második Szentély korabeli Jeremiás-hagyomány folytatásaként Báruk, mint Jeremiás prófétai örököse küld levelet a diaszpórában élőknek. E hagyomány szárai szövődnek tovább a 2 Bárukban és később a Paralipomena Jeremiu című műben, ahol Báruk Jeremiás levelezőpartnereként jelenik meg (Par. Jer. 6:17–23; 7:23–29). Előadásomban arra mutatok rá, hogy Báruk levelének irodalmi eszköztára a Második Szentély korának forrásaiból és irodalmi eszköztárából merít, ugyanakkor a mű megírásának lesújtó történelmi körülményei új célokat és perspektívát követelt a szerzőtől, amelynek megfogalmazásakor a levél-forma az apokaliptikus mellett különösen fontos szerepet kapott.

A(z udvari) bolond mint költői szerep Manoello költészete a bahtyini karneválemélet és a Másik fogalmának olvasatában

PEREMICZKY SZILVIA
peremiczkysz@or-zse.hu

A középkori itáliai zsidó költő, Manoello költészete talán a középkori zsidó irodalom egyik legellentmondásosabb életműve. Az *œuvre* a zsidó hagyomány felől olvasva gyakran meghökkentőnek tűnik, azonban Manoello költészetének könnyed, csúfolódó, és semmit sem tisztelő hangneme egy költői szerep, az udvari bolond/bohóc szerepének kontextusában legitim olvasatot nyerhet. Erre a szerepre több tanulmány is rámutat, azonban Mihail Bahtyin karneválemlélete további szempontokkal szolgálhat az életmű megértéséhez és elhelyezéséhez. Bahtyin a karneválemélet keretein belül értelmezi a bohóc és az udvari bolond szerepét is, aki a világ felfordultsága mellett az élet és a világ teljességét is képviseli, amelyben a magasztos és a nevetséges, a fennkölt és az alantas, az igenlés és a tagadás egymást egészítik ki. Az udvari bolond, a bohóc bármit kimondhatott, és bármiből csúfot űzhetett, ha tartotta magát a bolondozó hangnemhez. Ugyanehhez a regiszterhez tartozott a *parodia sacra*, azaz a szentségparódiák, imádságparódiák műfaja is. A zsidó hagyomány kontextusában a purim tekinthető a karneváli szellemiség megfelelőjének, és egyes kutatók, például Eli Rozik szerint a *purimspil* kialakulásában nagy szerepe volt a középkori spanyol zsidó irodalom paródiáinak is, amelyekre a karneváli irodalom gyakorolhatott hatást. Manoello és általában a zsidó közösség a középkori Itáliában *outsider* volt, és költészetében, illetve a többségi társadalom reneszánsz irodalmi köreivel való kapcsolatában az általa felvállalt szerepnek és a *Másikról* alkotott képnek is szerepe lehetett. Egyes verseiben, mint a *L'Amor non lesse l'Ave Maria*, a három nagy világvallás előnyeit taglaló verse vagy a guelfi–ghibellini háborúskodás kimeneteléhez igazodó kiváráó álláspont hetyke hirdetése egyszerre mutatják meg a dolgok természetének színét és fonákját a karneváli szellemiség jegyében, és egyszerre tartanak tükröt az emberi természet elé is, kimondva azt, amit csak a bolond mondhatott ki. Ebből az olvasatból érthetővé válik irodalmi fogása is: Dante-

imitációként írt makámájában lelkesen fogadják a mennyben mint nagy nevetetőt. Ugyanakkor Bahtyin szerint a groteszk megszabadítja a világot félelmetes vonásaitól, így lehetséges, hogy a Manoello által játszott szerep saját, zsidó közössége számára is lehetővé tette, hogy könnyebben éljék meg marginalizált csoport státuszukat. Előadásomban azt vizsgálom, hogy a karneváli elmélet, annak udvari bolond/bohóc olvasata mennyire legitím értelmezése Manoello költészetének és költői személyiségének, pszichológiai értelemben összefüggésbe hozható-e a Másik képzete komplex értelmezésével, és hogy mindez mennyiben egyeztethető össze a zsidó hagyománnyal.

A Kaufmann gyűjtemény misztikus és mágikus vonatkozású kéziratai

ZSOM DÓRA

ELTE BTK Sési Filológiai és Arab Tanszék

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kaufmann Gyűjteménye mintegy hatszáz kéziratot őriz, melyek igen jelentős része bír valamilyen misztikus vagy mágikus vonatkozással. A kifejezetten misztikus témájú kéziratok mellett sokakban a misztikus-mágikus elemek nem alkotják a szöveg integráns részét, hanem csak marginálisan jelennek meg, például ábrák vagy rövid feliratok formájában. A legtöbb misztikus vonatkozású kézirat a 16-17. századra datálható, és az itáliai kabbalistákkal hozható kapcsolatba. A kéziratok kisebb részében a zsidó és az iszlám misztika kapcsolata figyelhető meg. Ezek a szövegek részben az iszlám misztikus irányzatainak egyes elemeit emelik át a zsidó vallásgyakorlatba, másrészt a zsidó és az arab mágia kölcsönös átvételeiről is tanúskodnak.

Az előadás rövid áttekintést nyújt a Gyűjteményben őrzött misztikus és mágikus művekről, valamint hosszabban ismerteti azokat a nem kifejezetten misztikus (ill. sok esetben kifejezetten nem misztikus) kéziratokat, melyek a másolás, az egyéni használat során mégis misztikus-mágikus elemekkel gazdagodtak: kabbalista imákkal, misztikus istennevekkel és ábrákkal, betűkombinációkkal, mágikus kvadrátokkal, geomancia-jelekkel, ráolvasásokkal, védő-amulettekkel, és más hasonlókkal. Az előadás szűk időkerete ugyan nem teszi lehetővé az egyes források mélyreható elemzését, de alkalmat nyújt arra, hogy egy-egy konkrét példában a fent említett átvételeket megvilágítsuk. Az előadás legfőbb célja annak bemutatása, hogy a misztikus jellegű elemek milyen mértékben vannak jelen a Gyűjteményben őrzött kéziratokban; a mágikus gondolkodás és a misztikus vallásfelfogás milyen módon jelenik meg az egyes korszakok zsidó írásbeliségben, a különböző műfajú (vallásjogi, teológiai, liturgiai, orvosi, nyelvészeti, stb.) szövegekben, különös tekintettel a magánhasználatra szánt iratokra, több forrásból összeállított gyűjteményes munkákra. Végül pedig az előadás választ keres arra a kérdésre, hogy az ismertett adatok alapján milyen következtetéseket lehet levonni a misztikus gondolkodás kulturális beágyazódottságára nézve.

„Örömmel fogadjátok az új tanítást...”
Jesája 12. részének fordítása a Targumban

HACK MÁRTA

mhack@szpa.hu Szent Pál Akadémia

A Héber Szentírás arámi verzióit a legrégebbi fordítások között tartjuk számon, melyek egyszersmind a Biblia szövegmagyarázati elveinek legkorábbi a legkorábbi bizonyítékai. A hagyomány által Jonatán ben Uzziélnek tulajdonított targum Jesája prófétához e fordítások egyik példája. Az előadás célja a bibliai szöveg és az arámi fordítás közötti különbségek vizsgálatán keresztül rávilágítani a fordító intencióira, aki amellet, hogy a bővítés eszközeivel él, rendszerint törekszik a metaforikus nyelvezet feloldására is (Stenning, 1953).

Elsőként, szembetűnők az eredeti szöveghez képest megjelenő többletek. A targumokra általában igaz, hogy tükrözi a fordító értékrendjét és hitelveit. A 12. fejezet kiválasztása mellett az szót, hogy rövidege ellenére a legtöbb, a Jesája-targumra jellemző eszmét sűrítve tartalmazza. Az ilyen központi fogalmak: a Törvény, a megtérés, a szabadulás, az örökkévaló félelme, a Sekína, a Cion gyülekezete, valamint a sűrűn vizsgált Memra kifejezés. Másodsor, arról tanúskodik a szövegrész, hogy az arámi fordítás hogyan oldja föl az eredeti héberben szereplő képes beszédet. Ilyen metaforikus kifejezés a víz. A VÍZ: TANÍTÁS, VIZET MERÍTENI: ÚJ TANÍTÁST ADNI VAGY BEFOGADNI (אורֵפֶן וְדַת 12:3). A metaforikus kifejezésmód feloldásának talán az lehet a célja, hogy megszólítsa a hallgatót, Cion gyülekezetének szerepét osztva a zsinagógai közösségre, amelyben a fordítás eredetileg használatban volt.

Célom a szöveg fordításával és kommentálásával az, hogy magyarázatot találjak a fordító eljárására a Jesája-targum azon szöveghelyei segítségével, melyek párhuzamba állíthatók e rövid költemény témáival, ahol a *meturgemán* hasonló elveket követ, és megtaláljam azokat a pontokat, ahol a szöveg a szó szerinti fordítás helyett koncepciózusan körülírással él, ezért e pontokon inkább parafrázisnak tekinthetjük.

A téves vallásosság ismeretelmélete Jesája bálványpolémiájában (44,9–20)

BÉKEFI BÁLINT

balint.bekefi@gmail.com – King's Evangelical Divinity School

A Héber Biblia szerzőinek perspektívájából föltehető a következő kérdés: miért követnek és imádnak sokan más isteneket – noha ez a HB számos passzusa alapján elítélendő, különösen Izráel népében –, tekintve, hogy azok kategorikusan alulmúlják Izráel Istenét? Jesája polémiájában (44,9–20) a racionalitás a próféta oldalán áll: míg Izráel Istene transzcendens és cselekvőképes, addig a bálványok kézzel készített puszta tárgyak. Hogy ezt miért nem látják be a bálványimádók, arra a szöveg filozófiai exegézisén keresztül ismeretelméleti választ igyekszem adni, majd ezt a választ röviden összevetni a kortárs analitikus filozófia vallási ismeretelméleteivel.

A szövegben a bálványkészítőkkal kapcsolatban három ismeretelméleti megállapítást tehetünk. Az első, hogy a vélekedéseiket megcáfoló megfontolások elérhetők számukra – bolondságuk Jesája szerint *nyilvánvaló*. (Jesája kritikájának jogossága vitatott, azonban ennek tárgyalása túlmutat az előadás keretein.) A második, hogy ezeket a megfontolásokat „nem veszi a szívére, és nincs tudás és nincs értelem” (19a. v., Kecskeméthy) – nem fogalmazódnak meg bennük, vagy legalábbis nem látják be őket, hogy alááshatnák hitüket. A harmadik, hogy ennek oka valamilyen episztemikus szerepű fakultás helytelen működése: „nem tudják és nem értik, mert be van kenve szemük, hogy ne lássanak, szívük, hogy ne értsenek” (18. v., Kecskeméthy). Így tehát a próféta egy olyan ismeretelméleti modellt feltételez elő és fejez ki, amelyben a megismerés és a racionalitás részben a tudatos tapasztalaton kívül eső követelményektől függ. Ezen követelményeknek Jesája szerint a bálványimádók – feltehetőleg bűn vagy ítélet következményeképpen – nem felelnek meg, míg Izráel Istenének imádói bizonyára igen. Az itt lefestett ismeretelmélet jól illeszkedik prominens analitikus vallásfilozófiai megközelítésekhez, amelyek közül a reliabilizmussal és a fenomenológiai konzervativizmussal vonok néhány párhuzamot.

Megközelitésem a bibliaértelmezés egyik új területéből, az ún. filozófiai biblia-kritikából vagy filozófiai exegézisből merít. Ez az irányzat az elmúlt 1-2 évtized bibliatudományában, elsősorban angolszász nyelvterületen nyert tér. Meghaladva a héber és görög gondolkodás 20. században prominens radikális szembeállítását, nyitott arra, hogy az ókori Közel-Keleten, azon belül pedig Izráelben is, érdemi filozófiai gondolatokat találjon. Ezek leírására – kellő körültekintéssel – felhasználja a kortárs filozófia fogalmait. A terület kutatása olyan interdiszciplináris és interkonfesszionális intézményi keretek között zajlik, mint a *Society of Biblical Literature* éves konferenciájának „Héber Biblia és Filozófia” szekciója, illetve a new yorki King's College által működtetett „Héber Esmék Központja” (*Center for Hebraic Thought*).

„A beszéded elárul téged” -- Az Exodus fordítója nyomában

GRÜLL TIBORNÉ ESZTER
Szent Pál Akadémia

„Nincs több információnk a Septuaginta fordítóiról, mint ami az Aristeas-levél legendászerű beszámolójában olvasható” – fogalmazta meg számos kutató véleményét Dirk Büchner, a kanadai Trinity Western University professzora.¹ Ami a Septuaginta második könyvét, az Exodust illeti: szövegének, szóhasználatának és fordítástechnikájának alapos vizsgálata alátámasztja-e azt vélekedést, hogy fordítója nem csupán névtelenségbe, de teljes ismeretlenségbe burkolózik? Vagy pedig levonható-e legalább néhány óvatos feltételezés személyét illetően?

A Septuaginta-kutatás napjainkban reneszánszát éli. Egyes könyveket illetően lassan tengernyivé nő a szakirodalom,² ami pedig az Exodus könyvét illeti, már bő negyedszázada megszületett Wevers alapos kommentárja.³ Azóta számos részletkérdés került boncasztalra, így például a fordítás teológiai vonatkozásai (Létezik-e Septuaginta-teológia? Vagy lehet-e legalább könyvenként beszélni sajátos teológiáról?), fordítástechnikai kérdések (nyelvtani elemzések, pl. szórend vagy az infinitivus absolutus szerkezetek megfeleltetése; illetve az ún. harmonizáció kérdése) is. Ezen eredmények, valamint további elemzések alapján érdekes következtetések vonhatók le.

Saját vizsgálatom során a szöveget három nagyobb egységre tagoltam: a történeti, elbeszélő részeket, a törvényeket és a Szent Sátor leírásával foglalkozó szakaszokat külön-külön elemeztem. Érdekes módon a háromféle típusú szöveg nyelvezete jól érzékelhetően elkülönül egymástól mind a héber szöveghez való hűség, mind a görög nyelv stílusa és szókincse szempontjából. Véleményem szerint ez alapján némi fény derül a könyv görögre ültetőjének érdeklődését, kompetenciáját illetően – illetve az is kiderül, mi az, ami többé-kevésbé hidegen hagyta őt. A fordítás létrejöttét övező homályban egy hús-vér ember árnya rajzolódik ki.

¹ Dirk Büchner, *Interpretive Intent and the Legal Material of the Septuagint Pentateuch*. In: *Toward a Theology of the Septuagint: Stellenbosch Congress of the Septuagint* 2018. SBL Press 2020. 115–139.

² Ld. legutóbb Johann Cook vitaindító kutatástörténeti összefoglalóját: Cook, J.: *Recent developments in Septuagint research*. 2018, *HTS Theologiese Studies / Theological Studies* 74 (3) 5002. <https://doi.org/10.4102/hts.v74i3.5002>.

³ John William Wevers, *Notes on the Greek Text of Exodus*. Scholars Press: 1990.

Codex Neofiti 1, Exodus 1–15

SCHNIDER A. ANGELIKA
schneider@student.elte.hu

Előadásomban a Codex Neofiti 1, a kutatástörténet legkésőbb felfedezett, s ebből kifolyólag kevésbé kutatott targum-kódexére fókuszálok, amely a Pentateuchus könyveihez íródott. Szöveggközpontú vizsgálataimhoz az Egyiptomból való szabadulást leíró TNeof Ex 1–15 narratív-egységét emelem ki, melyben a fordítás-technikai sajátosságokat vizsgálom.

Elsősorban azokra nyelvi jelenségekre reflektálok, melyek a bibliai elbeszéléseknek valamilyen új aspektusát emelik ki, kifejezetten pedig melyekben megjelenik a törekvés, hogy valamiféle különös tiszteletet ébresszenek Izrael Istene és Izrael népe iránt. Az előadás során három nagyobb témát érintek: a szövegben található kisebb változtatások; az Istennel kapcsolatos beszédmód; az Izrael népét és kiemelkedő alakjait leíró kifejezőmód elemzése. Ehhez rátekintek más targumok párhuzamos szövegrészeire, egyéb ókori bibliafordításokra (például Septuaginta, Vulgata, samaritánus targum, Peshitta stb.), ill. olykor bizonyos exegetikai hagyományokra is, hogy ezáltal meghatározhatóbbá váljék, melyek a Codex Neofiti 1 egyedi vonásai.

JUDAISZTIKA 2 // JEWISH STUDIES 2

Egy 17. századi *carmenszerző* héber nyelvtudásáról – *carmene* és héber grammatikája tükrében **Kismarjai Veszelin Pál**

KOLTAI KORNÉLIA
koltai.kornelia@btk.elte.hu

A 17. századi magyar protestáns peregrinusok héber nyelvű *carmen*jeinek nyelvtani szempontú elemzése kutatási projektünk egyik kiemelt feladata. Maga a korpusz nyelvileg heterogén képet mutat, vannak köztük magas szintű nyelv- és nyelvtanudást tükröző alkotások, de igen gyenge hébertudásról tanúskodó versek is. Ugyanakkor általánosságban elmondható, hogy üdvözlőversíróink számára a verstani szempontok fontosabbnak bizonyultak a nyelvi szempontoknál.

Különösen is izgalmas a nyelvi kérdés megítélése olyan *carmenszerző*knél, akik héber grammatikát is írtak.

Kismarjai Veszelin Pál 1625-ben írt üdvözlőverset Besenyei F. Mihály tiszteletere disputációja alkalmából (elhangzott és kiadva: Brémában), és szűk 20 évre rá, 1643-ban jelent meg latin nyelvű héber grammatikája Franekerben, *Brevis institutio ad cognitionem lingvae hebraicae* címmel. Miről árulkodik a vers alapján

rekonstruálható hébertudás? Látjuk-e a vers szerzőjében a fiatal nyelvteljeséget; mennyire vetíti előre a vers nyelvezete a későbbi grammatikaszerző-teoretikus karriert? Gyakorlat és elmélet mennyiben korrelál egymással – szem előtt tartva a két kiadás között eltelt hosszú időtartamot is?

Előadásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, és a rendelkezésre álló időkeret függvényében összehasonlításképpen megemlítem a másik 17. századi héber *carmenszerző*-grammatikáiról, Komáromi Csipkés György példáját is.

Szilágyi Péter és a franekeri héber carmen írók oktatói karrierje

ZSENGELLÉR JÓZSEF

A 17. század a magyar peregrinusok irodalmi tevékenységét tekintve egy különleges évszázad, mivel erre korlátozódik a *carmina gratulatoria* íráson belül kifejezetten a héber nyelvű üdvözlőversek születése. Az összességében a jelenleg felkutatott 61 héber üdvözlőverset tartalmazó korpusz 53 szerzőjéből tizenhatan hosszabb-rövidebb ideig láttak el felsőfokú oktatási feladatot, és minden valószínűség szerint tanítottak hébert is. Közülük öten a hollandiai Franekerben tanulva, itteni kiadású műbe írtak 6 héber carment. Az ötvenhárom *carmenszerző* harmada futott be oktatói karriert, akiknek szintén harmada Franekerben írt héber üdvözlőverset. Az előadás a tizenhat oktató közül kiemelten Szilágyi Péter tudományos pályafutása és üdvözlőversei mentén mutatja be ezt a tipikus karriert.

Kabbala és zsidó vallási reform: egy magyar rabbi párizsi litográfiája

LÁNCHIDI PÉTER
Ben-Gurion Egyetem

A 19. századi franciaországi zsidó vallási reformviták középpontjában nem csupán az a kérdés állt, hogy szükséges-e reformokat végrehajtani, illetve milyen téren és milyen mértékű változtatásokat szabad eszközölni, hanem az is, hogy vajon a zsidó vallás (a rituálétól kezdve a nyelvhasználaton át egészen a szokásokig bezárólag) egyáltalán tárgya lehet-e bárminemű reformnak. A heves vitáknak a júliusi monarchia (1830–1848) éveire eső szakasza a nyilvánosság szempontjából különös jelentőséggel bír. Az e tárgyban megjelentetett számtalan könyv, pamflet és egyéb kiadvány mellett ekkor indulnak a kor legfontosabb reform kérdéseivel foglalkozó zsidó lapjai, a *La Régénération / Die Wiedergeburt* (1836) és az *Archives israélites de France* (1840). Egy Párizsban élő, tokaji születésű rabbi, David Rosenberg, egy nagyméretű kabbalisztikus litográfiával és az ahhoz mellékelte magyarázataival

járult hozzá a vitairodalomhoz. A mű a Királyi Könyvtár Nyomtatvány és Térkép Osztályán dolgozó szabadkőműves rabbi ortodox nézeteire derít fényt. A konferenciaelőadás célja, hogy rövid áttekintést nyújtson Rosenberg meglehetősen egyedi megközelítéséről, amelyben a kabbala számszimbolikája, valamint a makrokozmosz és mikrokozmosz közötti szövevényes korrespondenciák segítségével kívánta alátámasztani a vallási reformvitában elfoglalt konzervatív álláspontját.

Kilében a soá után? Trauma-feldolgozás és „elhúzódó társadalmi traumák” egy zsinagóga világában

TÓTH KATALIN

toth.katalin@btk.mta.hu, ELKH BTK Néprajztudományi Intézet

Előadásom első alapkérdése, hogy a soá kataklizmáját követően egy zsinagógai közösségben hogyan történik a hétköznapi élet újrakezdése, s, hogy ennek az újrakezdésnek a különböző területei akár az egyén, akár a csoport szintjén értelmezhetőek-e – s ha igen, miként – a holokauszt traumájának feldolgozására tett kísérletként.

Második lépésként arra a kérdésre keresem a választ, hogy a vizsgált terep hetvenes-nyolcvanas évekre megváltozott közösségi és hitéleti dinamikájában milyen tüneteket generálnak – Virág Teréz terminusát kölcsönözve – az „elhúzódó társadalmi traumák”. A vizsgált terep ez esetben egy leszűkített lokalitást, a budapesti Páva utcai zsinagógát és közösségét jelöli az 1945 és 1989 közötti időszakban: az oral history módszerével készített interjúk, sajtó- és levéltári források használatával a kile életének változásai kerülnek előtérbe. A ferencvárosi Páva utcai zsinagóga a budapesti periféria-zsinagógák egyike, ahol a hitélet különböző intenzitásokkal ugyan, de szinte kontinuosnak tekinthető több mint száz éve. Az önadakozásból felépített, 1924-ben felavatott zsinagógát 1944 második felében internálótáborként használták, de a gettók és a lágerek felszabadítását követően, az üldöztetések után néhány hónappal újraindult benne a közösségi élet. 1945 és 1956 között ez az újrakezdés egy sor lépést jelentett: a zsinagógai környezet fizikai rendbetételét, a hétköznapi rutin megszervezését (például az iskola és a Talmud-Tóra beindításával); a „zsidó identitás” új tartalmakkal való megtöltését különböző előadások és programok keretén belül, de itt említendő a vallási ünnepek közösségben való megtartása is. 1956 eseményei újabb nehézségek elé állították a közösséget: az épület ismét megrongálódott, sokan elhagyták a zsinagógát, de az országot is. Bár 1957 elejétől a mindennapok ismét elkezdődtek, a hetvenes és nyolcvanas években a traumák tünetei manifesztálódtak, hiszen a közösség létszáma csökkent, tagjai egyre jobban elöregedtek: generációk hiányoztak a zsinagógából. A Páva utcai zsinagóga több ezer fős zsinagógalátogató közössége maroknyira zsugorodott a szocializmus évtizedeinek végére.

PROGRAMBIZOTTSÁG
PROGRAMME COMMITTEE

BÁNYAI VIKTÓRIA, BIRÓ TAMÁS, KOLTAI KORNÉLIA, ZSENGELLÉR JÓZSEF

MAGYAR HEBRAISZTIKAI TÁRSASÁG
HUNGARIAN HEBREW STUDIES SOCIETY

<http://mht.org.hu/>

